

PLAASLIKE EN INTERNASIONALE VERSET TEEN APARTHEID IN SUID-AFRIKAANSE SPORT GEDURENDE DIE TAGTIGERJARE

Prof. Leo Barnard en dr. Cobus Rademeyer¹

Summary

The implementation of apartheid legislation by the National Party (NP) in 1948 led to the establishment of similar enforceable structures within South African sport. This was met by much resistance, both inside and outside South Africa. The formation and development of various international and local anti-apartheid organisations with a broad interest in South African sport led to conflict with the NP government about its sports policy which promoted racial segregation. By the 1980s, the NP's policy on sport had, mostly due to external pressure, changed considerably, but not enough in the eyes of the organisations fighting apartheid in South African sport. An orchestrated attempt to rid South African sport from its apartheid legacy intensified during the 1980s, with the United Nations, the Organisation of African Unity, SACOS and SANROC leading the way. These organisations would go to the extreme to show that separate development in sport, as well as inequality in the South African society, was not acceptable. The extended pressure on South African sport by these organisations, in adherence with anti-apartheid structures and organisations throughout the world, eventually led to unity talks between various stakeholders in South African sport at the end of the 1980s, with far-reaching positive effects for South African sport.

1. INLEIDING

Die versetaksies teen apartheid in Suid-Afrikaanse sport strek net so ver terug as die afsonderlike ontwikkeling van sport in Suid-Afrika. Juis omdat sport as sosiale faktor die omvattende Suid-Afrikaanse samelewing raak, het die sport-politieke verhouding in die land van meet af hewige reaksie tot gevolg gehad.

Die interaksie tussen sport en politiek in Suid-Afrika is nie 'n unieke verskynsel nie. Die rol wat sport in wêreldpolitiek speel, word soos volg deur Dennis Brutus verklaar: "There is today almost no society in the world in which sport is not an important part of man's activities - how important has perhaps not yet been accurately measured by the students of society. Sport has not only become a

¹ Departement Geskiedenis, Universiteit van die Vrystaat.

universal phenomenon; it has also become an important means of securing national prestige and is often a tool of state policy. In addition, it reflects the political attitudes of the nation."²

Wat die verhouding tussen sport en politiek in Suid-Afrika egter wel uniek maak, is die feit dat landsburgers se potensiele deelname aan sport na 1948 direk deur die politiek beheer is.

2. DIE STIGTING VAN DIE *SOUTH AFRICAN SPORT ASSOCIATION* (SASA), DIE *SOUTH AFRICAN NON-RACIAL COMMITTEE* (SANROC) EN DIE *SOUTH AFRICAN COUNCIL ON SPORT* (SACOS)

Weerstand teen apartheid in Suid-Afrikaanse sport het na 1948 veral vanuit die geleedere van die Liberale Party in Suid-Afrika sterk steun ontvang.³ Op aandrang van die Liberale Party, en ook as gevolg van druk van internasionale liggame, het die swart sportlui in Suid-Afrika besluit op veelrassige sportorganisasies.⁴ Dit het uiteindelik gelei tot die stigting van die *South African Sport Association* (SASA) in 1958. SASA is gestig met die doel om nie-rassige sport deur die stig van nie-rassige sportliggame te bevorder.⁵ Sport was een van die gebiede waarop die swartes die meeste uitgesluit gevoel het, veral as gevolg van die struktuur-samestelling van die Suid-Afrikaanse sportgemeenskap wat reeds voor 1948 op grond van kleur grootliks verdeel was. Dit was dus noodsaaklik vir hierdie swart groeperinge in die land om vir hulle strukture daar te stel waardeur hulle kon veg vir hul regmatige plek in Suid-Afrikaanse sport. Die stigting van die *South African Non-Racial Committee* (SANROC) in 1962 was weer meer daarop gemik om die blanke sportorganisasies in die land trompop te loop wat sportapartheid betref.⁶ Van meet af aan het SANROC homself daarvoor beywer om die swakhede van die "establishment"-sportsoorte uit te buit.

Die Suid-Afrikaanse regering het met sy optrede teen SANROC dit baie moeilik vir die organisasie gemaak om vanuit Suid-Afrika suksesvolle aksies teen apartheid in sport te loods. Met verskeie leiersfigure van SANROC wat in selfopgelede ballingskap in die buiteland gaan woon het, het die organisasie egter in 1966 weer

² D Brutus, "The blacks and the whites in sport" in *Africa Today*, Vol. 17, No. 6, November - Desember 1970, p. 2.

³ M Horrell, *A survey of race relations in South Africa 1952-53* (Johannesburg, 1961), p. 5.

⁴ JPJ Smit, *Die ontwikkeling van die Suid-Afrikaanse sportbeleid en sy politieke implikasies, 1948-1979* (ongepubliseerde M.A.-verhandeling, UOVS, 1987), p. 160.

⁵ L Allison (red.), *The politics of sport* (Manchester, 1986), p 122.

⁶ C de Broglio, *South Africa: Racism in sport* (Londen, 1970), p. 4.

in ballingskap herrys.⁷ SANROC het in Londen hergroepeer en opnuut toegetree tot die stryd teen apartheid in sport. Hierna het die organisasie werklik tot sy reg gekom.

SANROC se hergroepering in Londen het 'n leemte in Suid-Afrika gelaat wat 'n plaaslike versetorganisasie teen apartheid in sport betref. In 1973 is die *South African Council of Sport* (SACOS) gestig om hierdie leemte te probeer vul.⁸ Van meet af aan het SACOS daarna gestreef om die anti-apartheid sportstrukture suksesvol uit te bou en nie-rassigheid in sport te bevorder. SACOS se uitgangspunt van "no normal sport in an abnormal society" het die organisasie in direkte konflik met die Regering gebring en SACOS is verskeie kere in die Parlement veroordeel vir hulle bydrae tot die boikotaksie teen Suid-Afrikaanse sport.⁹

SANROC sowel as SACOS het, met die samewerking van verskeie anti-apartheidsorganisasies, daarin geslaag om die druk op die beginsel van apartheid in sport te laat toeneem. Gedurende die sewentigerjare het Suid-Afrikaanse sport reeds die druk van die anti-apartheidsorganisasies gevoel en optredes vanuit verskeie oorde het die druk op die Suid-Afrikaanse Regering, om sy sportbeleid te herevalueer, laat toeneem.

3. DIE ROL VAN DIE VERENIGDE NASIES IN DIE VERSETAKSIE TEEN SPORT

Die Verenigde Nasies (VN) het lank gesoek na 'n gepaste manier om druk op Suid-Afrika toe te pas om af te sien van die beleid van apartheid.¹⁰ Ter ondersteuning van die VN se voorstelle ten opsigte van apartheid in sport, het die Opperraad van Sport in Afrika tydens sy negende algemene vergadering in Desember 1979 'n voorstel aanvaar wat sterk uitsprake teen apartheid en rasse-diskriminasie in sport gelewer het. Die volgende voorstel is aanvaar:

- 'n Herbevestiging van die Organisasie van Afrika Eenheid (OAE) se besluite 526/XXIII en 585/XXIX van 1977 met betrekking tot sportbetrekkings met Suid-Afrika, asook die voorstel van Statebondsleiers in Londen in 1977 en in Lusaka in 1979 wat sportbetrekkings met Suid-Afrika verwerp.
- Die stryd teen rasse-diskriminasie in sport moet op alle vlakke verhewig word.

⁷ C Roberts, *SACOS: 15 years of sports resistance* (Kaapstad, 1988), p. 14.

⁸ *Ibid.*, p. 17.

⁹ M Horrell, *A survey of race relations in South Africa 1979* (Johannesburg, 1980), p. 592.

¹⁰ MG Hunter, "The United Nations and the anti-apartheid in sport movement", *Canadian Journal of History of Sport and Physical Education*, Vol. 11, nr. 1, Mei 1980, p. 19.

- Alle regerings en onafhanklike state wat lede is van die OAE moet die stryd ondersteun met die oog daarop om apartheid en rassediskriminasie so spoedig moontlik uit die samelewing te verwyder.
- Alle sportbetrekkings met Suid-Afrika moet betreur word. Hier word daar veral verwys na die Britse Leeus wat in 1980 'n rugbytoer na Suid-Afrika sou onderneem.
- SACOS moet gelukkig en aangemoedig word in die stryd teen rassediskriminasie in Suid-Afrika.¹¹

Dié voorstel van die Opperraad van Sport in Afrika is deur SACOS en SANROC verwelkom as 'n baie positiewe bydrae uit die res van Afrika om momentum te gee aan die stryd teen apartheid in sport.¹² Dit het 'n gevoel van eensgesindheid onder Afrikane laat ontstaan en 'n gesonde basis daargestel vir SACOS en SANROC se versetaksie teen Suid-Afrikaanse sport.

4. DIE VERSETAKSIES GEDURENDE DIE TAGTIGERJARE

Met die aanbreek van die tagtigerjare was die versetaksie teen Suid-Afrikaanse sport in 'n hegte eenheid saamgesnoer. Dit was soms moeilik om te onderskei watter organisasie verantwoordelik was vir watter aksies, so sterk het die verskillende organisasies en strukture saamgewerk om sport in Suid-Afrika te isoleer.¹³

Die VN het op 'n nog groter skaal by die versetaksie teen Suid-Afrikaanse sport betrokke geraak. Dit het SANROC, SACOS, die Opperraad van Sport in Afrika en die vele anti-apartheidsbewegings se taak aansienlik aangevul. Hoewel die Suid-Afrikaanse regering teen die einde van die sewentigerjare begin het met die normalisering van sport en aan sport 'n outonome beslag gegee het, het die versetaksies met die aanvang van die tagtigerjare steeds toegeneem. Die gebeure van die sewentigerjare en die reaksie van die regering op die versetaksie teen Suid-Afrikaanse sport het tot gevolg gehad dat die anti-apartheidsgroeperinge besluit het om hulle standpunt hieroor sterker oor te dra.

Die Verenigde Nasies se Spesiale Komitee oor Apartheid het 'n register opgestel van alle sportkontak met Suid-Afrika tussen September 1980 en Maart 1981. In die lig van die regering se ongesteurde onderdrukking van die nie-rassige sportstrukture in Suid-Afrika en die verwerping van enige inisiatief vanuit die swart

¹¹ **Supreme Council of Sport in Africa, Ninth general assembly, held at Yaoundé from 14 to 17 December 1979, Resolution No. 10/9GA/79.**

¹² C Rademeyer-versameling: Transkripsie van onderhoud met Mthobi Taymzashe, 14 Junie 2002, Johannesburg.

¹³ C Rademeyer-versameling: Transkripsie van onderhoud met Sam Ramsamy, 14 Junie 2002, Johannesburg.

sportgeledere, het die Sentrum teen Apartheid die verslag opgestel. Hierdie dokument was 'n eerste poging om die belangrikheid van die veldtog teen apartheid in sport oor te dra, die noodsaaklikheid om die register onder lidlande van die VN te vestig en 'n oproep tot verdere versetaksies teen Suid-Afrika te maak.¹⁴ Die verslag is gesien as die VN se "swartlys" van sportlui wat sportkontak met Suid-Afrika gehad het.¹⁵ Dit sou, volgens die Spesiale Komitee, deurlopend opgegradeer word om te verseker dat buitelandse sportlui ontmoedig word om besoeke aan Suid-Afrika af te lê. Dit moes ook dien as afskrikmiddel vir die toenemende tendens van rebellesporttoere na Suid-Afrika wat vroeg in die tagtigerjare begin posvat het.

Volgens die verslag was daar verskeie redes waarom daar op 'n boikotaksie teen Suid-Afrikaanse sport besluit is. Daar is ook melding gemaak van die welslae wat reeds met die veldtog behaal is sedert die sestigerjare. Suid-Afrika se skorsing uit die Olimpiese beweging is gesien as die algehele hoogtepunt van die veldtog, maar verskeie ander gebeure is ook uitgewys. Voorts is op die Suid-Afrikaanse regering se optrede en reaksie op die versetaksies uitgebrei. Volgens die verslag is elke optrede en reaksie van die regering fyn deur SACOS, SANROC en die Opperraad vir Sport in Afrika ontleed waarna dienooreenkomstig opgetree sou word.

Volgens die Spesiale Komitee sou die verslag van groot waarde wees vir die anti-apartheidsgroeperinge se stryd teen apartheid in sport, maar dit kon ook vir die swart sportstrukture in Suid-Afrika dien as aansporing om te bly veg vir dit waarin hulle geglo het. In die samevatting van die verslag het die Spesiale Komitee alle regerings, nie-regeringsorganisasies en die media uitgenooi om die verslag te publiseer ten einde hulle invloed maksimaal te benut om sport in Suid-Afrika soveel as moontlik te isoleer.¹⁶

As bylaag tot die verslag is in drie afsonderlike lysse die name van alle sportlui, organisasies en lande bekend gemaak wat sportkontak met Suid-Afrika gehad het en daarom op die Verenigde Nasies se "swartlys" verskyn het. Name van sportlui wat onderneem het om nie verdere kontak met Suid-Afrika te hê nie, is vooraf van die lys verwyder.

¹⁴ **Register of sports contacts with South Africa. Report by the Special Committee against apartheid, 1981.** VN-dokument 18/81, 81-14897, p. 1.

¹⁵ Smit, p. 168.

¹⁶ **Ibid.**, p. 9

Ongeag vroe aangaande die korrektheid van die bylae, is die verslag baie goed deur die Opperraad vir Sport in Afrika, SACOS, SANROC en verskeie ander anti-apartheidstrukture ontvang en ondersteun. Dit het ook steun ontvang van Suid-Afrikaanse organisasies wat besluit het om sogenaamde "swartlyste" op te stel ten einde nasionale en internasionale versetaksies te fasiliteer. Die Opperraad van Sport in Afrika het tydens die organisasie se uitvoerende vergadering op 18 Desember 1980 in Freetown, Sierra Leone, reeds besluit dat alle lidlande in verset moes kom teen die lande wat steeds sportbande met Suid-Afrika gehandhaaf het. Die register wat deur die Spesiale Komitee teen Apartheid van die Verenigde Nasies opgestel is, is voorgehou as die riglyne waarvolgens protesaksies geloods kon word.

SANROC het ook teen 1981 begin om kwartaallike verslae op te stel van sportlui wat steeds kontak met Suid-Afrikaanse sport gehad het. Die eerste SANROC-verslag wat verskyn het ná die voorlegging van die Spesiale Komitee teen Apartheid in 1981, was 'n bygewerkte verslag wat die name op die lys van die verslag van die Spesiale Komitee ingesluit het, maar dit was baie meer omvattend as dié lys. In 'n omsendbrief wat SANROC se "swartlys" vergesel het, is daar gemeld dat die lys deur SANROC en SACOS in samewerking met anti-apartheidsbewegings van verskeie lande opgestel is. Die brief is uitgestuur deur die "International Co-ordinating Centre against Apartheid in Sport" wat volgens die briefhoof deur die volgende komitee bestuur is:

- Abraham Ordia, Nigerië (voorsitter);
- Sam Ramsamy (waarnemende koördineerder);
- Kader Asmal (Ierland);
- Richard Lapchick (Amerika); en
- Trevor Richards (Nieu-Seeland).¹⁷

Uit die samestelling van die komitee kan daar gesien word dat dit verteenwoordigend was van 'n groot spektrum van organisasies wat die versetaksie teen Suid-Afrikaanse sport geloods het. Die feit dat die komitee se besigheidsadres op die briefhoof aangegee word as dié van SANROC, dui ook daarop dat daar in die tagtigerjare baie nouer samewerking tussen die verskillende anti-apartheidsorganisasies was in 'n poging om die isolasieproses van Suid-Afrikaanse sport suksesvol deur te voer. Die lys self vertoon meer indrukwekkend en volledig as die een wat deur die Verenigde Nasies uitgegee is.

¹⁷ Abraham Ordia, dekkingsbrief vir sportboikotlys, ongepubliseerde brief, International Co-ordinating Centre Against Apartheid in Sport, 22 April 1981.

Hoewel SANROC se swartlys deegliker as die een van die Verenigde Nasies opgestel is, was daar weereens sekere tekortkominge wat later uitgewys is. In hierdie geval het die tekortkominge egter ontstaan as gevolg van die toestroming van individuele buitelandse sportlui en rebelletoeere wat met die aanvang van die tagtigerjare redelik gereeld plaasgevind het. Veral Suid-Afrikaanse rugby en krieket het gebruik gemaak van rebelletoeere om internasionale mededinging vir die Suid-Afrikaanse sportlui te verseker. Individuele sportlui is deur groot borgskappe na Suid-Afrika gelok om hulle sportloopbane hier voort te sit. Gewoonlik het hierdie sportlui langer as beplan in Suid-Afrika agtergebly, aangesien hulle in hul lande van herkoms geskors is omdat hulle in Suid-Afrika kom speel het.

Die enigste sportlui wie se name nooit op enige van SANROC se sportboikotlyste verskyn het nie, was junior sportlui onder die ouderdom van agtien jaar. Volgens SANROC was hierdie sportlui nie verantwoordelik vir hulle optrede nie, maar het onder aanmoediging en invloed van hulle ouers of afrigters na Suid-Afrika gereis om hier aan sport deel te neem.¹⁸ Die name van hierdie junior sportlui se afrigters is egter wel op die swartlys geplaas, aangesien hulle die sportlui aangemoedig het om Suid-Afrika te besoek.

Die VN se voorstelle van 1976, 1977 en 1979 oor apartheid in sport (resolusie 31/6 F van 1976, 32/105 M van 1977 en 34/93 N van 1979) het in die tagtigerjare begin vrugte afwerp toe die ad hoc-komitee oor die opstel van 'n internasionale kongres teen apartheid in sport sy eerste verslag in September 1980 aan die Sekretaris-Generaal van die Verenigde Nasies, Kurt Waldheim, voorgelê het. In die verslag word daar genoem dat die ad hoc-komitee uit 24 lidlande bestaan en dat twee Suid-Afrikaanse bevrydingsbewegings wat deur die OAE erken word - die ANC en die Pan Africanist Congress of Azania (PAC) die vergaderings van die komitee as belangstellendes bywoon. Hieruit kan afgelei word dat die ANC en die PAC eerstehands ingelig is oor die moontlike versetaksies wat vanuit die VN teen Suid-Afrikaanse sport beplan is. Dit kon net so aan SANROC en SACOS oorgedra word om te verseker dat die optrede teen apartheid in sport op 'n eenvormige basis gekoördineer word.

Die verslag van die ad hoc-komitee het baie dieselfde strekking gehad as die ander voorstelle en besluite wat vanuit die VN teen Suid-Afrika geneem is. Apartheid is in al sy vorme verwerp en die betrokkenheid van enige sportlui, sportorganisasie of lidland van die VN is ten sterkste afgekeur. Sekere riglyne en regulasies is voorgestel om te verseker dat sportkontak met Suid-Afrika nie voortduur nie. 'n Nuwe

¹⁸ **International Co-ordinating Centre against apartheid in sport, Sport boycott list, p. 6.**

idee wat wel vanuit die komitee se verslag na vore gekom het, is die voorstel dat 'n internasionale kommissie daargestel word om apartheid in sport te ondersoek. Die kommissie sou bly voortbestaan totdat apartheid in sy totaliteit uitgewis is en die lidlande van die VN tevrede sou wees dat sport in Suid-Afrika op 'n eenvormige, nie-rassige grondslag bedryf en bestuur word.¹⁹ Die komitee het die moontlikhede van die hou van 'n kongres of beraad oor apartheid in sport grondig bespreek en was van mening dat dit 'n noodsaaklikheid was in die stryd teen apartheid in sport. Die aanbevelings aangaande die hou van só 'n kongres is na die Sekretaris-Generaal van die VN verwys vir die implementering daarvan.²⁰ Op die keper beskou is die aanbevelings van die komitee baie positief deur die Algemene Vergadering van die VN aanvaar. Die werksaamhede van die komitee het egter baie stadig beweeg en die konsepvoorstel van die komitee aangaande 'n internasionale kongres teen apartheid in sport is eers in Augustus 1985 aan die Sekretaris-Generaal van die VN voorgelê.

Die verslag wat in 1985 voorgelê is, het baie ooreengestem met die vorige verslag, met konsepvoorstelle oor die hantering van apartheid in sport en wysigings en aanpassings aan sekere van die artikels wat in die vorige voorstel opgeneem is. Nadat dit deur die Algemene Vergadering goedgekeur is, is dit aan al die sport-organisasies in die verskillende lidlande beskikbaar gestel sodat die inhoud daarvan so wyd moontlik openbaargemaak kon word. Kortliks het die konsepvoorstel aangaande die internasionale kongres teen apartheid in sport die volgende behels:

- Die aanvaarding van al die vorige voorstelle van die Algemene Vergadering ten opsigte van 'n internasionale kongres teen apartheid in sport (resolusie 32/105 M van 1977 en resolusie 39/72 van 1984).
- Die bevestiging van die verwerping van apartheid in al sy vorme en die aanvaarding dat apartheid 'n misdaad is wat indruis teen die beginsels van internasionale reg en dat dit met wortel en tak in sport uitgeroei moet word.
- Die oortuiging van die Algemene Vergadering dat apartheid en rasse-diskriminasie steeds sport en ook die breëre samelewing in Suid-Afrika oorheers en dat sogenaamde hervormingsinisiatiewe in die land nog tot geen noemenswaardige veranderinge op sportgebied gelei het nie.
- Op grond van die bogenoemde beginsel moet die lidlande wat steeds die Olimpiese beginsels ondersteun, 'n gesamentlike internasionale aksie teen Suid-Afrika loods ten einde te verseker dat die rassistiese regime in Suid-Afrika in algehele isolasie verkeer.

¹⁹ **Report of the Ad Hoc Committee on the drafting of an international convention against apartheid in sport**, General Assembly, United Nations, Official Records: Thirty-fifth session, Supplement No. 36 (A/35/36), artikel 11, p. 6.

²⁰ **Ibid.**, artikel 20, p. 8.

- Om bogenoemde te verseker moet alle internasionale sportliggame en individuele sportlui verder gemotiveer word om bande met Suid-Afrikaanse sportlui te verbreek ten einde te verseker dat die isolasie-aksie suksesvol verloop.
- Die Algemene Vergadering is daarvan oortuig dat die kongres 'n baie belangrike instrument tot die isolering van die apartheidsregime in Suid-Afrika en die vernietiging van apartheid in sport is, en dat dit deur alle lidlande ondersteun en onderteken moet word sodat dit in aksie gestel kan word.²¹

Terwyl die VN met voorstelle en aanbevelings die platform daargestel het van waar versetaksies teen apartheid in sport bedryf kon word, het SACOS, SANROC en ander anti-apartheidsorganisasies gedurende die tagtigerjare doelgerig voortgegaan met hulle veldtog teen apartheid in sport. Een van die beste voorbeelde van versetaksies teen apartheid in sport het plaasgevind tydens die 1981-Springboktoer na Nieu-Seeland. Die optrede van versetgroepe teen apartheid in sport was geen nuwe gesig vir die inwoners van Nieu-Seeland nie. Die gebeure tydens die toer het egter tot ongekende protesoptredes in Nieu-Seeland aanleiding gegee, met verskeie botsings wat tussen die anti-apartheidsbewegings en die Nieu-Seelandse onlustepolisie plaasgevind het. Die optrede van HART (Halt All Racist Tours) en CARE tydens die 1981-Springboktoer het grootliks gelei tot konflik met die polisie en die omverwerping van wedstryde waarin die Springbokke gespeel het. Hulle was egter nie alleen in hul pogings om die toer te probeer kanselleer nie.

Aan die einde van 1980 het Sam Ramsamy na Nieu-Seeland gereis om samesprekings te voer met die leiers van HART en CARE.²² Ramsamy het die leiers ontmoet en samesprekings met hulle gevoer oor apartheid en die moontlike versetaksies daarteen. Ander Suid-Afrikaanse anti-apartheidsaktiviste, soos Arnold Stofile, het ook hard agter die skerms gewerk om die toer te probeer verongeluk. Volgens Taymzashe moet die optrede van mense soos Stofile en Ramsamy ten tye van die 1981-toer gesien word as die versetoptrede van 'n organisasie wat teen die einde van die tagtigerjare bekend sou staan as die "sports desk of the United Democratic Front."²³ Stofile was ook direk betrokke by die pogings om die beplande All Blacktoer na Suid-Afrika in 1985 te verongeluk.

²¹ **Ibid.**, p. 7.

²² **Die Volksblad**, 15 Oktober 1980.

²³ C Rademeyer-versameling: Transkripsie van onderhoud met Mthobi Taymzashe, 14 Junie 2002, Johannesburg.

Die gebeure ten tye van die 1981-Springboktoer na Nieu-Seeland het die Suid-Afrikaanse sportlui opnuut laat besef dat die skrif aan die muur was wat betref hulle internasionale deelname. Vir die anti-apartheidsgroeperinge was die versetaksies tydens die toer egter 'n beloning vir harde werk, wat die sportwêreld laat besef het dat Suid-Afrikaanse sport gedoem is, tensy apartheid as regeringsbeleid geskrap word.

5. PLAASLIKE VERSETAKSIES GEDURENDE DIE TAGTIGERJARE

Op plaaslike vlak het die stryd tussen SACOS en die regering voortgeduur met betrekking tot die verskillende sienings rondom veelvolkige sportbeoefening en SACOS se beleid van dubbele standaarde in sport. SACOS is in 1980 deur die Minister van Sport, mnr. Punt Janson, daarvan beskuldig dat die organisasie samewerkingsooreenkomste met SANROC en die Opperraad vir Sport in Afrika het, wat albei teen die Suid-Afrikaanse regering gekant was.²⁴ Na aanleiding van die minister se uitlating, het die SAUKTV en **Die Burger** SACOS ook daarvan beskuldig dat dié organisasie behulpsaam was met die uitbouing van kommunisme in Suid-Afrika. Hassan Howa het enige betrokkenheid by kommunisme ontken en gesê dat dit nie vir die SACOS nodig sou wees om van ander organisasies gebruik te maak vir buitelandse optrede namens SACOS indien die regering nie telkens visums aan SACOS-lede geweier het om die buiteland te besoek nie.²⁵ SACOS is gedurende die tagtigerjare deurlopend daarvan beskuldig dat dié organisasie 'n politieke ideologie nastreef, eerder as om die belang van sport in Suid-Afrika eerste te stel. SACOS het egter volgehou met sy beleid van "*no normal sport in an abnormal society*", tot groot frustrasie van die blanke sportlui in die land.

In April 1980 het MN Panther, die Sekretaris-Generaal van SACOS, die eerste SACOS-beampte geword aan wie 'n visum toegeken is om in die buiteland te reis sedert die organisasie in 1973 gestig is. Panther het die VN gaan toespreek oor apartheid in sport, maar sy visum is in Junie 1980 weer deur die regering teruggetrek sodat hy nie kon optree as raadgewer vir die VN se Spesiale Komitee oor Apartheid nie.²⁶ Daardeur is enige inisiatiewe wat SACOS moontlik binne hierdie komitee kon hê, in die wiele gery en was dit aan SANROC oorgelaat om vanuit Londen die VN tot hulp te wees.

²⁴ **The Star**, 10 Januarie 1980.

²⁵ **Cape Argus**, 10 Januarie 1980.

²⁶ L Gordon et al, **Survey of race relations in South Africa 1980** (Johannesburg, 1981), p. 599.

Vroeg in die die tagtigerjare het die Jeeps- en Marie-kommissies van Ondersoek vanuit Brittanje en Frankryk, onderskeidelik, Suid-Afrika besoek om die situasie in Suid-Afrikaanse sport te ondersoek. Die Jeeps-kommissie is deur SANROC en SACOS gekritiseer en daarvan beskuldig dat dit bevooroordeeld en ten gunste van die Suid-Afrikaanse regering se beleid van veelvolkigheid was.²⁷ Hoewel die lede van die Jeeps-kommissie verskeie swart woongebiede besoek het om hulle te vergewis van die omstandighede, was SACOS nie beïndruk met die pogings wat deur die kommissie aangewend is om die ware stand van sake in die land se sport te ondersoek nie. Na afloop van die Jeeps-kommissie se besoek aan Suid-Afrika het Bernard Atha, 'n lid van die Britse Kommissie van Ondersoek na die toedrag van sake in Suid-Afrikaanse sport, die kommissie se verslag gekritiseer deur te sê dat dit nie die ware stand van sake in Suid-Afrikaanse sport weerspieël het nie. Hy is hierin gesteun deur Peter Hain, wat die kommissie beskou het as blind ten opsigte van die rassisme wat wel nog in Suid-Afrikaanse sport voorgekom het.²⁸ Paul Stephenson, 'n lid van die Britse Sportraad, wat ook baie skepties oor die kommissie se verslag was, is deur SACOS na Suid-Afrika genooi om self die toedrag van sake te kom ondersoek, maar die Suid-Afrikaanse regering het geweier om aan hom 'n visum uit te reik om die land binne te kom.

Die rugbytoer van die Britse Leeus na Suid-Afrika in 1980 is in Brittanje met groot weerstand begroet. Die Arbeidersparty en SANROC het 'n leidende rol gespeel ten opsigte van kritiek teen die toer, wat volgens SANROC teen die Gleneagles-ooreenkoms van 1977 en die raad van die Britse Sportraad ingedruis het.²⁹ Die Britse regering het betaalde verlop aan lede van die toerspan wat in die staatsdiens en weermag gewerk het, geweier en SANROC het 'n beroep op die Zimbabwiese regering gedoen om die wedstryd wat in Salisbury teen die Britse Leeus gespeel sou word, af te stel. Die gevolg van die Britse Leeu-toer na Suid-Afrika was dat die wedstryd in Salisbury afgestel is en dat verskeie Afrikalande versoek het dat Brittanje uit die volgende Statebondspele in Brisbane, Australië, geskors word.

Die sportsoorte in Suid-Afrika wat nie by SACOS geaffilieer was nie, het die isolasieveldtog teen Suid-Afrika probeer breek deur vroeg in die tagtigerjare sogenaamde rebelleteore na Suid-Afrika te inisieer. Hierdie toere het egter strenger internasionale optrede tot gevolg gehad en Swede en Denemarke het visums aan Suid-Afrikaanse tennisspelers geweier wat in hierdie lande aan toernooie wou gaan deelneem. Met die aanvang van die tagtigerjare was verskeie Suid-Afrikaanse

²⁷ **The Star**, 16 Januarie 1980.

²⁸ **The Star**, 11 Maart 1980.

²⁹ Hoewel die Britse regering die Gleneagles-ooreenkoms ondersteun het, wou dit nie inmeng met die besluit van die rugbyunie nie. **Rand Daily Mail**, 5 Januarie 1980.

sportsoorte al besig met 'n proses van normalisering binne hulle spesifieke sportsoorte, maar die politieke situasie in die land het veroorsaak dat die isolasieveldtog steeds van krag was. Die blanke sportlui was daarvan oortuig dat SACOS veel daarmee te doen gehad het dat die internasionale veldtog teen Suid-Afrikaanse sport net toegeneem het, en het 'n meer aggresiewe houding teenoor dié organisasie ingeneem.

Die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (RGN) se ondersoek en verslag na die stand van sport in Suid-Afrika het SACOS se aanspraak dat dié organisasie die meeste van die sportlui in Suid-Afrika verteenwoordig, verwerp. SACOS het hierdie uitlating afgemaak as 'n desperate poging deur die blanke sportadministrateurs om steun te werf vir die veldtog teen SACOS.

Die president van SANOK, Rudolph Opperman, het na afloop van 'n vergadering van die Statebondspele Federasie in Brisbane, Australië, daarop gewys dat die internasionale isolasieveldtog teen Suid-Afrika besig was om te groei. Volgens Opperman het 47 van die lande wat die vergadering bygewoon het, 'n besluit geneem om alle sportverbintenisse met Suid-Afrika te verbreek.³⁰ Daar is ook besluit om alle lande wat steeds sportkontak met Suid-Afrika gehad het, uit die Statebondspele te skors. Hierdie besluite was daarop gemik om die besluite van die Gleneagles-ooreenkoms te herbevestig en die boikotaksie teen Suid-Afrika te versterk. Byna al die lande wat teenwoordig was het die voorstel gesteun, maar Engeland en Nieu-Seeland het dit teengestaan en buite stemming gebly.³¹ Die rede hiervoor was dat albei nog sportbetrekkinge met Suid-Afrika gehad het en die Britse Leeu-toer na Suid-Afrika in 1980, en die Springboktoer na Nieu-Seeland in 1981, juis hewige reaksie van regoor die wêreld uitgelok het.

Op grond van hierdie besluit het die Franse regering alle sportliggame in dié land gevra om betrekkinge met Suid-Afrikaanse sportlui op te skort. Dit het daartoe gelei dat die beplande Franse rugbytoer na Suid-Afrika in 1983 afgestel is. Dit is in Suid-Afrika as 'n groot terugslag beskou deur die sportstrukture wat die land se sportisolasie beveg het. Ondanks twee rugbytoere na Suid-Afrika in 1984, deur 'n Engelse span en 'n gekombineerde span uit Suid-Amerika, het die isolasie van Suid-Afrikaanse sport teen die middel van die tagtigerjare bykans onveranderd gebly. Die beplande All Blacktoer na Suid-Afrika in 1985 is op die laaste nippertjie gekanselleer as gevolg van 'n hofuitspraak in Nieu-Seeland. Arnold Stofile het hierin 'n leidende rol gespeel en anti-apartheidsbewegings het dit as een van die waterskeidings vir die versetaksie teen apartheid in sport bestempel.

³⁰ C Cooper et al., **Survey of race relations in South Africa 1982** (Johannesburg, 1983), p. 589.

³¹ **Sunday Times**, 7 September 1982.

Gedurende die tagtigerjare het SACOS egter steeds die probleem ondervind dat daar vanuit verskeie groeperinge na die organisasie verwys is as nie verteenwoordigend van die hele swart Suid-Afrikaanse sportgemeenskap nie. In 1982 is Frank van der Horst as die nuwe president van SACOS verkies en hy het hierdie probleem onmiddellik probeer oplos. Hy het die nuwe visie van SACOS soos volg uitgespel: "We should re-dedicate and redirect our organisation to become part of the liberation struggle. SACOS will go into the ghettos, into the townships – because its thrust must be centred in the mass of the people. SACOS sees that there is a need for unity between the workers and the trade unions, the residents in the civic bodies, the sports bodies under SACOS, the church movements, the women's movements and others....We cannot include the agents of the ruling class in our mass movement".³²

In hierdie stelling het Van der Horst na die Nasionale Unie van Suid-Afrikaanse Studente (NUSAS), 'n blanke anti-apartheidsorganisasie verwys as 'n "agent of the ruling class". Van der Horst se uitlating het tot tweespalt binne SACOS gelei en die vorige twee presidente het hul skerp teen sy stelling uitgelaat. Norman Middleton het SACOS se nuwe beleid gesien as 'n klug gesien, terwyl Hassan Howa na SACOS verwys het as 'n sterwende organisasie.³³ Na Van der Horst se uitlating, het verskeie sportorganisasies in Suid-Afrika hul rug op SACOS gedraai vanweë die organisasie se aanval op individue wat hul saak goedgesind was.

Op 'n twejaarlikse vergadering van SACOS in Mei 1986, is Stofile aangewys as voog van die organisasie. Volgens Roberts het SACOS hierdeur 'n gulde geleentheid gehad om weg te beweeg van die beeld van eendimensionaliteit en betrokke te raak by die probleme wat in die swart woongebiede ten opsigte van sport bestaan het.³⁴ SACOS kon egter nie daarin slaag om genoeg steun binne die gebiede te verkry ten einde gesien te word as 'n verteenwoordigende organisasie nie. Die feit dat SACOS deur baie mense gesien is as 'n organisasie wat verteenwoordigend was van die bruin mense en nie genoeg steun onder swartes gehad het nie, het uiteindelik bygedra tot die ondergang van dié organisasie.³⁵ SACOS se beleid van politieke onverbondenheid is in 1987 hersien toe die United Democratic Front (UDF) in 'n ontleding van sport in Suid-Afrika tot die slotsom gekom het dat sport 'n baie belangrike rol te speel het in die beëindiging van apartheid.³⁶ SACOS is aangemoedig om in samewerking met die UDF en COSATU kontakte binne die

³² **Cape Argus**, 22 Maart 1983.

³³ C Cooper et al., **Survey of race relations in South Africa 1983** (Johannesburg, 1984), p. 641.

³⁴ Roberts, p. 51.

³⁵ C Rademeyer-versameling: Transkripsie van onderhoud met Jerry Segwaba, 18 Augustus 1999, Bloemfontein.

³⁶ C Cooper et al., **Race relations survey 1987/88** (Johannesburg, 1989), p. 277.

swart woongebiede op te bou om sodoende hierdie aangeleentheid verder indringend te bespreek Daar is gesê SACOS se ideologiese oriëntering neig in die rigting van die UDF-COSATU denkstroom en dat dit vir SACOS sin sou maak om politiek in dié rigting te begin beweeg.

In 'n poging om die magsbasis van SANROC in Brittanje te verbreek, het die nie-SACOS-sportgroepering in 1983 'n Suid-Afrikaanse sportkantoor in Londen geopen. Met Eddie Barlow aan die spits was die hoofdoel van dié organisasie om Suid-Afrika se hertoetreding tot internasionale sport te help bewerkstellig. Die Suid-Afrikaanse sportkantoor is begin met 'n begroting van R200 000 wat deur die Suid-Afrikaanse Krieketunie (SAKU), die Suid-Afrikaanse Rugbyraad (SARR) en Suid-Afrikaanse Nasionale Olimpiese Komitee (SANOK) bewillig is. Die regering het ook vir Barlow 'n sekretaris, Philip Moolman, in Londen aangestel met die doel om beter verhoudinge en sportbetrekkings met die buitelandse regerings te verseker.³⁷ Na drie maande het Barlow in Suid-Afrika kom besoek aflê met voorstelle wat hy opgestel het nadat hy verskeie samesprekings en onderhoude in die buiteland gevoer het oor die isolasie-aangeleentheid. Barlow se aanbeveling was dat daar met toewyding gekyk moet word na nie-rassige sport, beweeg moet word na die uitwissing van rassisme in sport, en dat gelyke geleenthede in sport geskep moet word vir alle Suid-Afrikaanse sportlui, ongeag ras, kleur of geloof.³⁸ Hoewel SANOK Barlow se voorstel gesteun het, het geen formele ondertekening van die voorstel plaasgevind nie en die gedagte is op die langebaan geskuif.

Barlow het gewaarsku dat mense besig was om ongeduldig te raak oor die invloed van politiek in Suid-Afrikaanse sport. Volgens hom het die hele Suid-Afrikaanse landloopspan uit swart lede bestaan, daar was geen blanke gesig in die nasionale sokkerspan nie en die atletiekspan het toenemend meer swart atlete bevat. Hierdie swart sportlui was die mense wat, volgens Barlow, op die lange duur die meeste benadeel sou word deur die versetaksie teen Suid-Afrikaanse sport, terwyl hulle eintlik heeltemal onskuldig was in die apartheidkwessie.³⁹ Die gevaarlike het dus, volgens Barlow, begin flikker in die stryd teen apartheid in sport. Die tyd het nou aangebreek om te begin onderhandel om die strydbyle te begrawe en nuwe rigting te gee aan Suid-Afrikaanse sport.

³⁷ **Eastern Cape Herald**, 14 Junie 1984.

³⁸ **The Citizen**, 27 Oktober 1984.

³⁹ **The Citizen**, 1 Desember 1984.

Zola Budd se deelname aan die Olimpiese Spele in Los Angeles in 1984 het hewige reaksie vanuit die geledere van die Internasionale Olimpiese Komitee, die Opperraad vir Sport in Afrika en SANROC-geledere tot gevolg gehad. Dié drie organisasies het saamgestaan om te verseker dat soortgelyke voorvalle nie in die toekoms weer sou kon plaasvind nie. So byvoorbeeld is die Suid-Afrikaanse media wat die 1984-spele hoofsaaklik bygewoon het om oor Budd se deelname verslag te doen, die gebruik van die mediafasiliteite ontsê. Die Statebondspele van 1986 in Edinburgh, Skotland, is deur 31 van die 58 lande geboikot in reaksie op Budd en Annette Cowley, 'n Suid-Afrikaansgebore swemmer, se insluiting in die Engelse Statebondspan. Die Statebondspele-federasie het egter die Engelse Statebondspele se raadsbesluit geveto en bekend gemaak dat Budd en Cowley nie verkiesbaar was vir die Engelse span nie.⁴⁰ Dit het gemengde reaksie vanuit die verskillende sportstrukture in Suid-Afrika en in die buiteland tot gevolg gehad. Terwyl dit met skok begroet is deur die nie-SACOS-sportgroeperinge in Suid-Afrika, het die anti-apartheidsgroeperinge dit verwelkom as 'n verdere stap om Suid-Afrikaanse sport en sportlui heeltemal te isoleer.

In 1987 het SANROC waarnemerstatus van die Vereniging van Nasionale Olimpiese Komitees van Afrika (ANOCA) verkry. Dit het SANROC in staat gestel om enige pogings van SANOK tot hertoetreding tot die Olimpiese beweging te veto. Ramsamy het ANOCA se besluit soos volg gesien: "South Africa now had no earthly chance of getting back into the Olympic movement while apartheid continued."⁴¹

Volgens Ramsamy het geskiedenis reeds bewys dat dit baie moeilik sou wees om alle Suid-Afrikaanse sportlui internasionaal te isoleer. Daar was te veel skuiwergate daarvoor. Daarom is daar besluit dat daar op die Olimpiese sportsoorte gefokus sou word om te verseker dat Suid-Afrika op hierdie terrein geheel en al afgesonder word.

Die derde internasionale konferensie teen apartheid in sport in November 1987 in Harare is deur 300 afgevaardigdes vanuit 50 lande bygewoon. Op die konferensie het Ramsamy, wat as koördineerder opgetree het, gesê die afgevaardigdes sal aandag gee aan Suid-Afrika se strategieë om die sportboikot te omseil, werkswyses beplan om hierdie optredes teen te staan en die intensifisering van sportisolasië bespreek.⁴² Tydens die konferensie is daar teverteenwoordig uitgespreek oor die stand

⁴⁰ **The Star**, 14 Julie 1986.

⁴¹ C Rademeyer-versameling: Transkripsie van onderhoud met Sam Ramsamy, 14 Junie 2002, Johannesburg.

⁴² **Ibid.**

van sake ten opsigte van Suid-Afrika se isolasie uit wêreldsport. Teen 1987 was Suid-Afrika uitgesluit van ongeveer 90% van die internasionale sportsoorte en gebeurtenisse.⁴³ Volgens afgevaardigdes na die konferensie het die VN se internasionale kongres teen apartheid in sport baie daarmee te doen gehad dat Suid-Afrika toenemend sportisolasië beleef het.

In Junie 1989 het die sportministers van 23 lande in Reykjavik, Swede, byeengekom om Europese sportbande met Suid-Afrika te bespreek. Die voorstelle en besluite van die Harare-voorstelle van 1987 is heelhartig ondersteun en die Europese sportministers het hulself daartoe verbind om 'n verskerpte aksie teen apartheid in sport toe te pas.⁴⁴ In dieselfde jaar het verteenwoordigers van die ANC, die Internasionale Veldtog teen Apartheid in Sport en SANROC in Lusaka, Zambië, samesprekings gehou. Na afloop van die vergadering is 'n persverklaring uitgereik wat soos volg daaruitgesien het: "The meeting reaffirmed the policy that the creation of non-racial sports bodies does not imply their immediate entry into international sport competition".⁴⁵

Hierdie uitspraak is gemaak in reaksie op Dennis Brutus se stelling in Februarie 1989 dat Suid-Afrikaanse sportorganisasies, wat 'n nie-rassige en anti-apartheidsbeleid het, hertoegelaat moet word tot die Olimpiese beweging.⁴⁶ Brutus het hier egter uitsluitlik verwys na SACOS-geaffilieerde sportsoorte.

Die verklaring wat uitgereik is ná die ontmoeting tussen die ANC en SANROC in Lusaka dui daarop dat die ANC, wat steeds in ballingskap was, 'n meer direkte toetrede tot die sportsituasie in Suid-Afrika gemaak het. Dit is moontlik gemaak deur die NP-regering se besluit om ANC-lede in aanhouding geleidelik vry te laat uit die tronk. Verskeie ANC-lede is in 1989 reeds vrygelaat en het konstruktief betrokke geraak by die sportsituasie in die land. Vroeër in die tagtigerjare het die ANC 'n meer indirekte aanslag op Suid-Afrikaanse sport gehad en deur middel van anti-apartheidsorganisasies 'n invloed op die versetaksie probeer uitoefen. Teen die einde van die tagtigerjare het die ANC egter, veral vanuit ander Afrikalande, direk betrokke geraak by die kwessie. Die ANC het selfs samesprekings gehou met blanke sportadministrateurs soos Danie Craven en Louis Luyt om die situasie in Suid-Afrikaanse rugby te bespreek. Die feit dat die ANC in samesprekings met tradisionele vyande in sport gewikkel was, was toonaangewend in die proses om die hele kwessie met betrekking tot sportisolasië te verander, want die politieke

⁴³ **City Press**, 15 November 1987.

⁴⁴ C Cooper et al., **Race relations survey, 1989/90** (Johannesburg, 1991), p. 18.

⁴⁵ **The Weekly Mail**, 17 Maart 1989.

⁴⁶ **The Citizen**, 21 Februarie 1989.

klimaat in die land het getoon dat die NP-regering tot 'n groot mate aangewese was op die ANC om deur middel van onderhandelinge die beleid van apartheid onomkeerbaar af te sweer.

Die toetrede van die ANC tot die onderhandelingsproses wat sport betref, het die geboorte van 'n nuwe sportliggaam, die National Sports Congress (NSC) tot gevolg gehad. Die NSC, wat in 1989 gestig is, het Suid-Afrikaanse sport in die negentigerjare in 'n nuwe rigting gelei - 'n rigting wat gedurende die tagtigerjare deur SANROC en SACOS in die vooruitsig gestel is. Hoewel SACOS die stigting van die NSC gesien het as verdelend en onnodig, het die NSC in die negentigerjare die goeie werk van SACOS en SANROC voortgesit ten einde te verseker dat sport in Suid-Afrika op 'n nie-rassige grondslag bedryf kon word.

6. SAMEVATTEND

Die versetaksie teen apartheid in Suid-Afrikaanse sport het gedurende die tagtigerjare as een groot eenheid gefunksioneer. Die bestaan van organisasies soos SACOS, SANROC, die Opperraad vir Sport in Afrika, en die vele vertakkings van die anti-apartheidsbewegings regoor die wêreld reeds lank voor die tagtigerjare, het dit makliker gemaak om as eenheid saam te werk.

Al die genoemde organisasies het 'n eenvormige vyand gehad, naamlik apartheid in sport. Met die aanbreek van die tagtigerjare was afsonderlike sportontwikkeling in Suid-Afrika lank reeds aan die orde van die dag. Die versetaksie daarteen het gedurende die tagtigerjare meer funksioneel geraak, veral omdat die anti-apartheidsorganisasies tot 'n groter mate begin saamwerk het om Suid-Afrika internasionaal te isoleer. Die invloed van die VN en die OAE het die nodige basis daargestel vanwaar hierdie aksies deur organisasies soos SANROC en SACOS teen Suid-Afrikaanse sport geloods kon word. SANROC en SACOS kon egter nie op hul eie soveel sukses behaal nie, maar in samewerking met die anti-apartheidsbewegings in lande soos Engeland, Nieu-Seeland, Amerika, verskeie Afrikalande en Skandinawiese lande is die versetaksie suksesvol geloods.

Binne hierdie versetgroeperinge het individue uitgestaan wat gewoonlik die ruggraat van die organisasie gevorm het. Die name van Sam Ramsamy, Dennis Brutus en Chris de Broglio (SANROC); Frank van der Horst, Hassan Howa, MN Panther en Norman Middleton (SACOS); Peter Hain (AAM), John Minto (HART) en Arnold Stofile het gereeld opgeduik as die kern van die stryd teen apartheid in sport gedurende die tagtigerjare. Hulle was die meesterbreine agter die uitvoering van opdragte teen sport in Suid-Afrika. Vele name kan egter gevoeg word tot hierdie

lys, want baie politieke besluite en strategiese beplanning is gedoen deur sportlui en politici wat nooit direk by die uitvoering van hierdie besluite betrokke was nie.

Die optredes van die versetaksies het die foute in die Suid-Afrikaanse sportbeleid uitgewys, die regering gefrustreer en die sportlui in die land se ideale van internasionale deelname heeltemal aan bande gelê. Suid-Afrikaanse sportlui het nie altyd die rasionaal van die versetaksie verstaan nie, en daar was baie ongelukkigheid onder sportlui omdat sportisolasië steeds voortgeduur het lank nadat sekere sportsoorte in die land reeds die proses van normalisering ondergaan het. Dit was egter politieke omstandighede in die land wat aanleiding gegee het tot die versetaksie teen sport. Die versetaksies het bloot net sport in die land gebruik as pion om politieke veranderinge in die land noodsaaklik te maak. In hierdie opsig was sport ondergeskik aan die politieke ideologie van baie van die strydende groepe teen apartheid in sport wat bereid was om geleenthede in sport op te offer om 'n veranderende politieke bestel in die land te verseker. Sport is allerweë beskou as 'n wapen in die stryd teen apartheid in Suid-Afrika en is naas ekonomiese boikotte gesien as die suksesvolste instrument in hierdie stryd. Suid-Afrikaanse sportlui is in hierdie proses deur die bank te na gekom, aangesien hulle almal internasionale deelname ontsê is, maar anti-apartheidsgroeperinge regoor die wêreld is dit eens dat hierdie situasie nie sou verander alvorens apartheid nie van die Suid-Afrikaanse wetboeke geskrap is nie.